

DEĞİŞEN KARADENİZ JEOPOLİTİĞİNDE: AMERİKAN FAKTÖRÜ ¹

U.S. FACTOR UPON the GEOPOLITICAL CHANGE of the BLACK SEA

Gökhan EŞEL ²

Özet

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Karadeniz coğrafyasına ilgisi özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından artarak belirginleşmiştir. Post-Sovyet dönemde bağımsızlıklarını kazanan bölge devletlerinin çağdaşlaşma ve demokratikleşme süreçlerini yakından izleyen ABD öncelikle NATO aracılığıyla bölgede söz sahibi olma yolunu seçmiştir. Günümüzde birçoğu AB üyesi ya da üye adayı durumda ve aynı zamanda bir kısmı NATO üyesi konumuna gelen bölge ülkeleri üzerinde, ABD'nin gittikçe belirginleşen politik hegemonyasına karşı nihayet Rusya sessizliğini bozarak Ukrayna'nın elinde bulunan ve jeo-stratejik açıdan oldukça önemli olan Karadeniz limanlarını ilhak ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur. NATO ve dolayısıyla ABD için önemli enerji kaynak ve koridorlarının bulunduğu coğrafyanın yeniden Rus tehdidi altına girmesi anlamına gelen bu gelişmeler ışığında ABD'nin yeni stratejisinin ne olacağı noktasında ABD'nin Ankara Büyükelçi Vekili Ross Wilson'un sözleri anlamlıdır: “*Amerikan perspektifine göre NATO şu an olduğu gibi gelecekte de, Karadeniz coğrafyasını da içeren Avrupa-Atlantik coğrafyasının temel ve üstün nitelikli güvenlik kaynağı olmaya devam edecektir. Amerikan yaklaşımı, bölgeye doğrudan müdahale yerine müttefikler ve dost ülkeler aracılığıyla ve bu ülkelerin rahat hareket edebilecekleri çerçeveler dâhilinde güvenlik hususunda işbirliği ve eşgüdümü güçlendirme esasında harekete dayanmaktadır. ABD Karadeniz’de fiziki olarak varlığını tesis etmek peşinde değildir. Ancak ABD bölgede müttefikleri ve dost ülkeler aracılığıyla güvenlik ve işbirliğini güçlendirmeyi ve kalıcı kılmayı kendi ödevi bilmektedir.*”

Bu çalışmada, değişen Karadeniz jeopolitiğinde, NATO ve dolayısıyla ABD'nin yakın gelecekte bölgedeki stratejisine dair öngörüler tarihsel bir perspektif ışığında yorumlanarak, başta Türkiye olmak üzere yeni konjonktürden etkilenecek olan bölge ülkelerinin siyasi ve ekonomik durumları, akademik bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

¹ 6-7 Kasım 2014’de VI. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Jeopolitik, NATO, ABD, Rusya.

Abstract

After the Cold War Era the interest of the United States for the Black Sea region has been apparently increased. United States closely follows the modernization and democratization process of the regional states after they gained their independence in the post-Soviet era and United States primarily prefer to work with NATO for to be effective in the region. Today, many of these regional states are EU member or candidate members and also some of them are joined NATO. By the way, the political hegemony of the United States getting more and more clear in the region. But finally, Russia broke the silence about U.S. hegemony and announced to the whole World that they have annexation the geostrategically important ports of Ukraine at the Black Sea. This region has also important energy sources and corridors for NATO and for U.S. By the meanings of the new events, this region again comes under threat of Russia. What would be the new strategy of the United States after these events? The United States Ambassador to Ankara Ross Wilson's speech on this issue is meaningful: *"From the U.S. point of view, NATO is and will remain the premier provider of security for the Euro-Atlantic region, which includes the Black Sea. NATO is already playing a role through dialogue mechanisms with non-member littoral states. Far from seeking to charge into the region, the U.S. approach is to work with its Allies and friends, and within the frameworks they find comfortable, to strengthen cooperation and collaboration on security. The U.S. is not seeking to establish a permanent naval presence in the Black Sea, but it is committed to engaging with its allies and friends to enhance security and cooperation throughout the region."*

In this paper, predictions about the near future strategies of NATO and also U.S. for the region, upon the geopolitical change of the Black Sea, has been interpreted with a historical perspective and the status of the countries of this region including Turkey that will be affected by this new conjuncture has been studied with an academic perspective.

Keywords: Black Sea, Geopolitics, NATO, USA, Russia.

Giriş

Tarih boyunca çevresinde kurulmuş olan devletlerce jeopolitik açıdan önem atfedilen Karadeniz, özellikle post-roma döneminde cihan hâkimiyeti noktasında sık sık karşı karşıya gelen Osmanlı ve Rusya için de egemen olunması önemsenen bir coğrafya olmuştur. Karadeniz’de hegemon olma anlayışında olan bu iki büyük devletin, 1768-1774 yılları arasındaki savaşı neticesinde imzaladıkları Küçük Kaynarca Antlaşması ile üstünlük Rusya tarafına geçmiş ve antlaşma ile Rus ticaret gemilerine Türk boğazlarından geçiş hakkı tanınmıştır. 1779 Aynalıkavak Antlaşması ile Rusya lehine devam statüden rahatsız olan Osmanlı, 1787’de yeniden Rusya ile savaşa girmiştir. Aynı zamanda batıda Avusturya ile savaşan Osmanlı savaştan umduğunu bulamamış ve 1791’de sona eren savaş neticesinde Osmanlı 1792’de Rusya ile Yaş Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Kırım’ın Rusya’ya ait olduğunu kabul etmiş ve böylece Karadeniz’deki Rus varlığı tanınmıştır. Rusya ticari faaliyetlerinde Türk boğazlarını ve limanlarını kullanmaya devam ederken batıda gelişen olaylar neticesinde Osmanlı Rusya ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Bu doğrultuda, taraflar 1798’de yaptıkları gizli bir antlaşma ile tarihte ilk defa Rusya boğazları savaş gemileri için de kullanma hakkını elde etmiş ve bu antlaşma ile Karadeniz’in diğer devletlerin gemilerine kapalı olması ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca Osmanlı ve Rusya, Karadeniz’e girme teşebbüsünde bulunacak ülkelere beraber karşı koymayı kararlaştırmışlardır (Tukin,1999: 21). Yaklaşık sekiz yıl devam edecek olan bu ittifak zamanla yerini yeniden savaş ortamına bıraksa da, tarihsel süreçte Rusya lehine değişen Karadeniz hegemonyası zamanla oyuna dâhil olacak olan yeni aktörler ile şekillenmeye devam etmiştir. Bu doğrultuda, Karadeniz’in bu statüsünün uluslararası hale gelmesi ise 13 Temmuz 1841’de imzalanan ‘Uluslararası Boğazlar Sözleşmesi’ ile olmuştur ki, bu sözleşme Boğazların statüsü konusunda Osmanlı Devleti’nin tek başına değişikliğe gitmesini engelleyecek nitelikte düzenlenmiştir (Tukin,1999: 30). Nitekim Kırım Savaşı sonrası 1856’da imzalanan Paris Antlaşması ise Karadeniz’in uluslararası politikadaki statüsünü daha da belirginleştirerek; Karadeniz’i tamamen tarafsız hale getirmiştir. Paris Antlaşması’nda Karadeniz’de hiçbir devletin donanmasının bulunmaması ve Karadeniz kıyısında bulunan tersanelerin yıkılması kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, 2000: Cilt I, 101). Böylece, batılı büyük

devletler Rusya'nın Karadeniz üzerindeki hegemonyasına karşı çıkacaklarını kayıt altına almışlardır. Ancak zamanla değişen siyasi ve askeri konjonktür Rusya'nın yeniden Karadeniz'de hegemon olmasına imkan tanımıştır. Nitekim I. Cihan Harbi'nde Rusya'nın savaştan çekilinceye değin, müttefikleri ile yaptığı hemen hemen bütün gizli antlaşmalarda ilk sırada yer alan emeli Karadeniz ve boğazlara egemen olmaktır ve batılı devletler 1856'daki tavırlarının aksine Rusya'nın bu isteğine karşı çıkabilecek durumda değildirler. Aksine Almanya'yı yenebilmek için Rusya'ya ihtiyaç duymaktadırlar. İşte, bu tarihsel süreçte Karadeniz, Osmanlı, Rusya ve Avrupa arasında önemli pazarlıkların ve ittifakların adeta bir nirengi noktası konumunda yer almıştır. Bu doğrultuda, Karadeniz hâkimiyeti hususunda planları olan Almanya'nın 'Goeben' ve 'Breslau' gemileri ile Türk boğazlarından geçerek girdiği Karadeniz'de Rus Donanmasına yönelik, 29 Ekim 1914 tarihli bombardımanı neticesinde Osmanlı'nın savaşa dâhil olduğunu hatırlamak gerekir.

Bolşevik İhtilâli neticesinde 1917'de Rusya'da Çarlık yönetimi son bulunca, yeni yönetim Rusya'nın savaştan çekildiğini ilan etmiştir. Bu değişim İtilaf devletlerinin Karadeniz ve boğazlar üzerindeki planlarının da değişmesine yol açmıştır. İngiltere, Rusya'ya bırakılması planlanan bölgelere hâkim olabilmek için savaş sonunda İstanbul'u işgal etmiştir. İtilaf devletleri için hesapta olmayan "Türk Zaferi" neticesinde imzalanan Lozan Antlaşması'na bakıldığında da, İngilizler'in Karadeniz'in kilidi durumundaki boğazların özel bir statüde olması ve kontrolün Türk tarafına bırakılmaması için I. Cihan Harbi ile uluslararası aktör olarak siyasi alana çıkan Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak yaptığı görülmektedir.

Lozan Barış Konferansı'ndaki ABD temsilcilerine göre, Karadeniz'e kıyısı olan devletler bütün dünya denizlerine seyrüsefer yapabildiklerine göre, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletler de Karadeniz'e girme hakkına sahip olmalıdırlar ve bu yalnız barış zamanlarında değil, savaş zamanlarında da geçerli olmalıdır. Bu doğrultuda konferansta ABD delegesinin görüşü ise şöyledir (Yel, 2009: 35):

"Biz, Karadeniz'de ticaret istikbalinin, bu deniz kenarındaki milletlere hasredilmesi nazariyesini kabul edemeyiz. Biz bütün dünya milletlerinin bu haktan faydalanması fikrindeyiz. Herhangi bir milletin

coğrafi bir imtiyaz ile diğer milletleri haklarından mahrum etmek iktidarına haiz olması iddia olunamaz. Bir milletçe, Boğazlara ve Karadeniz'e hudutsuz bir surette tahakküm edilmesi, dünya siyasetine muhaliftir..."

Lozan Barış Konferansı süresince boğazlar meselesi üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir husus olmuştur. Ruslar, Karadeniz'in uluslararası bir statüye sahip olmasına karşı çıkararak, Türk tarafı ile benzer görüşler bildirmişlerdir. Ancak, neticede İngiltere ve ABD'nin görüşü konferansa katılan devletlerin delegelerince çoğunlukla benimsenmiştir ve bu doğrultuda Lozan Barış Antlaşması'nda, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında, barış ve savaş zamanlarında, denizde ve havada, geçiş serbestisi ilkesi, kabul edilmiştir. (Armaoğlu, 2000: Cilt I, 102) Bu doğrultuda, boğazlar bölgesinin, antlaşmada belirlenmiş olan sınırlar çerçevesinde askerden arındırılması kararlaştırılarak, antlaşmanın uygulanmasını denetleme yetkisi Türkiye temsilcisinin başkanlığı altında görev yapacak olan, taraf devletlerin temsilcilerinden kurulu bir milletlerarası komisyona bırakılmıştır. Lozan Antlaşması ile belirlenen boğazlar rejimi, Türkiye'nin kendi topraklarında egemenliğini ciddi surette sınırlayan bir rejim niteliğindedir. Antlaşma ile Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenliğinin yanı sıra, boğazları savunma hakkı da elinden alınmıştır. Lozan'da belirlenen bu statü İngiltere ve ABD tarafını o dönem için memnun ederken Ruslar antlaşmanın boğazlarla ilgili kısmını içeren sözleşmeyi imzalamamıştır. Türkiye de, egemenlik haklarını sınırlayan bu sözleşmeden rahatsız olmakla birlikte, dönemin şartları ve devletin öncelikleri nedeniyle kabul etmek durumunda kalmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'nın boğazlar ile ilgili hükümleri neticesinde yeni bir statü elde ederek uluslararası bir bölge haline gelen Karadeniz'in bu yeni jeopolitiği, sadece Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin değil aynı zamanda uluslararası aktörlerinde rol oynayacağı bir konjonktür halini almasına yol açmıştır. Türkiye'nin 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmasını müteakip önemle ve dikkatle üzerinde durduğu boğazlar meselesi, bu özenli çalışma neticesinde 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile neticelenmiştir. Türkiye Lozan'da kabul etmek zorunda kaldığı boğazlar statüsünün egemenlik hakları doğrultusunda değiştirilmesini sağlayarak, boğazlar komisyonunun kaldırılmasını ve boğazlardan geçiş şartlarında uluslararası hukukun geçerli olmasının yanı sıra, Türkiye'nin

egemenliğine aykırı hükümlerin çıkarılmasını da başarmıştır. Bu noktada, Montrö Sözleşmesi hükümleri SSCB tarafından eleştirilirken, 2000'lerde Rusya tarafından Montrö'nün muhafazası yönünde tavır takınılması da Karadeniz'in değişen jeopolitiği açısından anlamlı bir örnek teşkil etmektedir (Yel, 2009: 136). Nitekim Montrö ile Türkiye boğazlar üzerindeki hâkimiyetini sağlarken aynı zamanda Karadeniz'i kendi iç denizi olarak görmeye başlayan SSCB içinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu doğrultuda, Sovyet Dışişleri arşivlerinde yer alan ve 2008'de kamuoyuna açıklanan belgelerde II. Cihan Harbi'nin başlarında SSCB ile Almanya arasındaki yakınlaşma gözler önüne serilmiştir. Dışişleri Bakanlığı arşivinden basına yansıyan belgelere göre 12 Kasım 1940'da Berlin'e giden dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop ve Hitler ile yaptığı görüşmelerde Montrö'nün iptali noktasında anlaşıldığı görülmektedir. Stalin ile Hitler farklı idealleri olmakla birlikte ortak düşmana karşı mücadele etmek için gizli ittifak için girişimlerde bulunmuşlar ve bu doğrultuda yapılacak yeni boğazlar antlaşmasında Türkiye'nin yanı sıra SSCB'nin de söz sahibi olması amaçlanmıştır. Stalin ve Hitler'in bu gizli protokolü tabi uzun sürmemiş, Sovyetlerin taleplerinin giderek artması üzerine ittifak daha başlamadan bozulmuştur.

Nitekim 18 Aralık 1940'ta Hitler "Barbarossa Harekâtı" ile Rusya'yı işgale yeltenirken aynı zamanda Türkiye'yi, SSCB'nin emelleri noktasında uyarmıştır. Ancak Almanya'nın kışkırtma politikasına rağmen Türk Hükümeti bu konuda SSCB'den gelen yalanlama beyanatına inanmıştır ve Paris'te teati olunan 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması 25 Mart 1941'de yeniden teyit edilmiştir. (Yel, 2009: 155-156)

Savaş devam ederken, Almanya'nın SSCB işgalinin sürdüğü dönemde Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan SSCB, Alman ordusunu Stalingrad'da durdurarak stratejik üstünlüğü elde edince boğazlar konusunda yeniden çeşitli taleplerde bulunmuştur (Armaoğlu, 2000: C.I, 104). Bu süreçte İngiltere, savaşa müdahil olmayarak Almanya'nın bölgedeki ilerleyişine engel olarak gördüğü Türkiye hakkındaki görüşünü değiştirerek, batı cephesinde Almanya'nın üzerine gidebilmek için Türkiye'nin de Balkanlardan cephe açmasını talep etmeye başlamıştır. Bu amaçla,

Türkiye'yi isteğini kabul ettirebilmek için de boğazlar konusunda SSCB'yi kontrol edemeyebileceğini 19 Ocak 1943'te yapılan Casablanca Konferansı'nda beyan etmiştir.(Gerger, 1980:160)

Savaşın sonuna doğru Türkiye'yi sıkıntıya sokan yine boğazlar meselesi olmuştur. Zira 5 Haziran 1944'te boğazlardan geçerek Romanya'ya gitmek isteyen Alman gemilerinde askeri teçhizat tespit edilmiştir. Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Papen'in verdiği güvenceye rağmen ticari gemi olmadıkları anlaşılan gemiler İngiltere ve SSCB ile Türkiye arasında bir gerginliğe yol açmıştır. Türkiye'nin İngiltere safında savaşa girmesine yönelik olarak artan baskılar ve Türkiye'nin Montrö Rejimi'ni uygulamak noktasındaki tutumu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nu istifaya götürmüştür. Savaş bu minvalde devam ederken 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'ın Yalta şehrinde düzenlenen Konferans, Karadeniz'in jeopolitik önemini vurgular niteliktedir. Karadeniz'de Japonya'nın bile SSCB'den daha fazla söz hakkı olduğundan yakınan Sovyetler'in bu feryadı, İngiltere ve ABD tarafından haklı görülerek, SSCB'ye mevcut durumdan daha fazla geçiş serbestisi imkanı verilmesini kabul etmekle birlikte özellikle SSCB'nin bölgede geri dönülemez derecede stratejik üstünlük sağlamasından endişe etmeye başlayan ABD, Türkiye'nin egemenliğine zarar verecek bir statüye de taraftar olmamıştır (Tukin,1999: 61). Nitekim savaşın sonuna yaklaşırken ABD'nin endişelerini doğrular şekilde SSCB Karadeniz'de yeniden hegemon olmak çabasına girmiştir. Bu nedendir ki, 7 Kasım 1945'te sona eren 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenmesi için Türkiye'ye çeşitli şartları içeren bir nota sunmuştur. Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye bırakılması, boğazların savunmasının birlikte yapılması, Montrö sözleşmesinde bazı değişiklikler yapılması gibi kabul edilmesi mümkün olmayan istekler nedeniyle, savaş biterken Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır (Yel, 2009: 166-170). Bu süreçte özellikle, Almanya'nın teslimiyetinden sonra 17 Temmuz 1945 - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında düzenlenen Potzdam Konferansı'nda da galibiyetten kaynaklanan psikoloji içerisinde SSCB, eski İtalyan sömürgelerinden biri üzerinde vesayete sahip olmak isteğini belirterek artık ülke savunması ve ulusal güvenlik endişeleri ile Karadeniz'i yabancı savaş gemilerine kapatma taleplerinden de öteye giderek, Akdeniz'e inme isteğini açıkça beyan etmiştir. Bu noktada, mevcut talepler doğrultusunda

savaş sonrası durumun Karadeniz'in jeopolitiğini ne denli değiştirdiğinin açık göstergesidir. Konferansta, ABD ve İngiltere, SSCB ile beraber boğazlar meselesinde Türkiye'ye herhangi bir yaptırımda bulunamayacaklarını belirtmiş olduklarından, adı geöen üç devletin görüşlerini Türkiye'ye müstakil olarak bildirmesi kararlaştırılmıştır (Tukin, 1999: 65).

Potzdam Konferansı'nın ardından başlayan süreçte, ABD'nin boğazlar meselesi ile ilgili olarak Türk Hükümetine 2 Kasım 1945'de bildirdiği görüşü şöyledir (Gürün, 1983: 159):

- 1- Boğazların savaş ve barış zamanında bütün devletlerin ticari gemilerine açık tutulmalıdır.
- 2- Boğazlar savaş ve barış zamanında Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerinin transit geöişine açık olmalıdır.
- 3- Boğazlar, barış dönemlerinde anlaşma ile sınırları belirlenecek tonaj dışında, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine, sahildevletlerin kabul etmesi veya Milletler Cemiyeti'nin otoritesi altında hareket etmeleri haricinde kapalı tutulmalıdır.
- 4- Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden, Japonya çıkarılarak sözleşme günün şartlarına uygun hale getirilmelidir.

ABD'nin boğazlar ile ilgili görüşlerini içeren bu notadan yaklaşık bir yıl sonra SSCB kendi görüşlerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirten bir notayı taraflara göndermiştir (Yel, 2009: 155-156). Notada, boğazların bütün devletlerin ticaret gemilerine açık olması, sadece Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin savaş gemilerinin boğazlardan tam geöiş serbestisinden yararlanabilmesi, kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemilerine ise özel durumlar haricinde kapalı tutulması, boğazlardan geöiş rejimini tespit sorumluluğunun Karadeniz'e kıyısı olan devletlere ait olması ve boğazların savunulmasının Türkiye ve SSCB tarafından ortaklaşa yerine getirilmesi istekleri yer almıştır (Armaoğlu, 2000: Cilt I, 106). SSCB'nin bu hamlesinin ardından ABD 19 Ağustos 1946'da, İngiltere ise 21 Ağustos 1946'da verdikleri cevabî notada, SSCB'nin bu isteklerinin geröekleşmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir. Soğuk Savaş'ın habercisi olan bu notalar savaşından SSCB galip çıkamayacağını anlamış ancak 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye gönderdiği notada isteklerini tekrar ederek aksi takdirde 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemeyeceğini bildirmiştir. Bunun

üzerine Türkiye 18 Ekim 1946 tarihli bir nota ile Sovyetlerin boğazlarla ilgili taleplerini kesin olarak reddetmiştir. Boğazlar meselesi nedeniyle gerilen Türk-Sovyet ilişkileri, Türkiye'yi batı ile ittifaka yöneltmiştir. Esas itibariyle SSCB, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nı feshetmemiş olsaydı, anlaşma içerdiği hükümler nedeniyle, Türkiye'nin NATO'ya girmesine engel teşkil edecekti. Nitekim her geçen gün kendini iyice hissettirmeye başlayan soğuk savaş ortamında, omuzlarında SSCB baskısı hissetmeyen bir Türkiye'nin NATO'ya katılma arzusu da bu derece güçlü olmayabilirdi. Bu doğrultuda, II. Cihan Harbi sonrasında değişen Dünya dengelerinde iki süper güçten biri haline gelen SSCB'nin, Karadeniz'in jeopolitiğini yeniden şekillendirme çabasının, Türkiye'nin batı bloğuna katılma sürecini hızlandırdığı ifade edilebilir. Zira Türkiye'nin dış politikadaki tarafsızlık ilkesinden vazgeçerek NATO'ya katılması sadece Karadeniz bölgesinin değil aynı zamanda tüm Avrasya coğrafyasının kaderini bugün bile hala etkileyen bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Nitekim Türkiye'nin NATO üyeliği, soğuk savaş sürecinde başta ABD olmak üzere batı bloğunun işine gelmiş ve Türkiye üzerinden Karadeniz coğrafyasında aktör haline gelmişlerdir. Özellikle, ABD için soğuk savaş döneminde SSCB'nin Dünya denizlerine açılmasında önemli bir koz olarak kullanılan Türk boğazları dolayısıyla ABD'nin dış politikasında sürekli olarak gündemde kalan Karadeniz jeopolitiği, soğuk savaş döneminin ardından da Amerika için önemini korumaktadır.

1. Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği ve ABD'nin Güncel Stratejisi

Post-Sovyet dönemde bağımsızlıklarını kazanan bölge devletlerinin çağdaşlaşma ve demokratikleşme süreçlerini yakından izleyen ABD öncelikle NATO aracılığıyla bölgede söz sahibi olma yolunu seçmiştir. Günümüzde birçoğu AB üyesi ya da üye adayı durumda ve aynı zamanda bir kısmı NATO üyesi konumuna gelen bölge ülkeleri üzerinde, ABD'nin gittikçe belirginleşen politik hegemonyasına karşı nihayet Rusya sessizliğini bozarak Ukrayna'nın elinde bulunan ve jeo-stratejik açıdan oldukça önemli olan Karadeniz limanlarını ilhak ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur. Bu gelişmeler üzerine ABD ve AB, Rusya'ya yönelik olarak başta ekonomik olmak üzere çeşitli yaptırım kararları almışlardır. ABD bu noktada NATO'nun etkin rol alması arzusundadır. Zira NATO üyesi ülkeler ve

dolayısıyla ABD için önemli enerji kaynak ve koridorlarının bulunduğu coğrafyanın yeniden Rus tehdidi altına girmesi anlamına gelen bu gelişmeler, gerek bölge ülkeleri ve gerekse AB için kaygı verici niteliktedir. Nitekim ABD soğuk savaş sonrasında Karadeniz’de güvenlik açısından bir güç boşluğunun olduğunu ve bu boşluğu dolduracak NATO çerçevesinde askeri güç ihtiyacını savunan görüşler bildirmektedir (Yılmaz, 2007: 45-66). Tam da bu noktada; 11 Eylül Saldırıları ABD için yeni bir hamle yapmaya zemin hazırlamıştır. Dönemin ABD Başkanı Bush, uluslararası terörizme karşı Rusya ile işbirliği arayışına girmiş ve Putin’in olumlu tavrı nedeniyle de ABD bölgede etkinliğini artırmaya yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu doğrultuda, ABD uluslararası terörizme karşı NATO tarafından başlatılan “Aktif Çaba Harekâtı”nın Karadeniz’e genişletilmesi arzusunda iken AB’li NATO üyeleri konuya daha temkinli yaklaşmışlardır. AB, bölgenin güvenliğinin bölge ülkeleri tarafından sağlanması düşüncesini savunmuş ancak Romanya ve Bulgaristan gibi NATO’nun yeni üyeleri de ABD’nin görüşüne destek vermişlerdir. Bu kapsamda 2004’te yapılan toplantılarda Türkiye inisiyatifinde başlatılan Karadeniz Uyum Harekâtı’nın iki yeni NATO ülkesi olan Bulgaristan ve Romanya’nın katılımıyla devamı öngörülmüştür. (Karaman, 2006: 70) Türkiye öncülüğünde daha evvel Karadeniz ülkeleriyle birlikte kâğıt üzerinde kurulan Karadeniz Deniz Kuvveti (BLACKSEAFOR) bu noktada önem kazanmıştır.

ABD Rusya ile iyileştirilen ilişkilerin ışığında bölgede daha rahat hareket etmeyi planlamış ve bu doğrultuda 11 Eylül saldırılarından sonra geliştirilen Ulusal Güvenlik Stratejileri paralelinde ABD Silahlı Kuvvetleri konuşlanmasını Doğu Avrupa’ya doğru kaydırmıştır. Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan’ı bu yapılanma içerisinde ana yerleşim yerleri olarak planlayan ABD bu doğrultuda, Karadeniz’de üsler edinmiştir. Romanya’da Babadağ, Köstence ve Fetesti üsleri ve Bulgaristan’daki Bezmer ve Novo Selo üsleri ABD’nin Karadeniz coğrafyasındaki yeni stratejik üsleri olarak seçilirken, şüphesiz Rusya’nın NATO ve dolayısıyla ABD’nin uluslararası güvenlik bahanesiyle bölgede bu kadar etkinleşmesine seyirci kalması mümkün değildir. (Karaman, 2006: 74) Rusya, her ne kadar Bush’un Afganistan savaşında taktik olarak destek sağlamışsa da, NATO’nun uluslararası güvenlik bahanesiyle Karadeniz’de aktör haline gelmesine karşı çıkmıştır. Nitekim ABD ile Rusya arasındaki iyi ilişkiler çok uzun sürmedi.

Zira 2008’de Putin’in Gürcistan’ı işgal kararını ABD Başkanı Bush sert bir dille eleştirmiş ve bu gerginlik Obama Dönemi’ne kadar sürmüştür (Hook & Spainer, 2014: 366).

Çek Cumhuriyeti’nin başkenti Prag’da Medvedev ile Obama arasında 8 Nisan 2010’da teati olunan “Yeni Başlangıç” isimli antlaşma ile ilişkilerin yeniden iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu antlaşma ile fiilen ABD dış politikasında Bush Doktrini’nden (yanımızda ya da karşımızda olanlar) Obama Doktrini’ne geçildiği ifade edilebilir (Kalaitzidis & Streich, 2011: 305-306). 15 Temmuz 2009’da Dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından açıklanan Obama Doktrini ile uluslararası meselelerde ABD’nin tek taraflı karar alma yerine çok taraflı (multilateralism) karar almaya özen gösterileceği, kimseyi ötekileştirmeyeceği, geçmişi unutup yeni sayfalar açılacağı, İran’la dahi diyalog fırsatı aranacağı vurgulanmıştır (Akyeşilmen, 2014). Başkan Obama’nın Amerikan Kara Harp Okulu’ndaki (West Point) 28 Mayıs 2014 tarihli konuşmasında da vurguladığı ‘Çok Taraflılık’ (Multilateralism) ilkesi doğrultusunda, ABD’nin Karadeniz coğrafyasında da yeni bir dış politika stratejisi izleyeceğine dair işaretler bulmak mümkündür (Wilner, 2014).

Esas itibariyle daha detaylı malumat tarihin sayfaları karıştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Zira ABD’nin Karadeniz’deki yeni stratejisinin ne olacağı noktasında ise daha net bilgiler içeren açıklama aslında 2007’de ABD’nin Ankara Büyükelçi Vekili Ross Wilson tarafından yapılmıştır. Bir dönemin popüler STK’larından olan ‘Arı Hareketi’ tarafından İstanbul’da düzenlenen ‘Merkezi Avrasya’da Demokratikleşme ve Güvenlik’ konulu Uluslararası Güvenlik Konferansı’nda konuşan Wilson’un “Karadeniz Bölgesinde Amerikan Politikası” başlıklı tebliğ oldukça anlamlıdır (Wilson, 2014):

“Amerikan perspektifine göre NATO şu an olduğu gibi gelecekte de, Karadeniz coğrafyasını da içeren Avrupa-Atlantik coğrafyasının temel ve üstün nitelikli güvenlik kaynağı olmaya devam edecektir. Amerikan yaklaşımı, bölgeye doğrudan müdahale yerine müttefikler ve dost ülkeler aracılığıyla ve bu ülkelerin rahat hareket edebilecekleri çerçeveler dâhilinde güvenlik hususunda işbirliği ve eşgüdümü güçlendirme esasında harekete dayanmaktadır. ABD Karadeniz’de fiziki olarak varlığını tesis etmek peşinde değildir. Ancak ABD bölgede müttefikleri ve dost ülkeler aracılığıyla güvenlik ve işbirliğini güçlendirmeyi ve kalıcı kılmayı kendi ödevi bilmektedir. Karadeniz söz konusu olduğunda temel çıkış noktalarından biri de bölgenin doğası üzerine düşünmeye başlamaktır. Bölgenin doğası aynı anda hem kendine has, hem de biçimsiz ve değişken olarak görünebilir. Haritaya bakıldığında insan, Karadeniz’in büyük bir su kütlesi olarak etrafındaki ülkeleri kendine doğru çektiği düşüncesine kapılabilir. Ancak yakın tarihte, bu bölge bu şekilde birbirine yaklaşmış bir bütün olmaktan ziyade uzaklaşacak şekilde hareket etmiştir. Bölgedeki ülkeler arasındaki münasebetler çoğu zaman tıkanmış, bazen de her an gerçekleşmesi muhtemel fırsatlar beklentisi halinde seyretmiştir. Ancak bu münasebetler ve etkileşim her zaman hayal kırıklığına uğratabacak şekilde, olması gerektiğinden az bir şekilde, ortaya çıkmıştır. Bölgeye yönelik Amerikan politikası ise Berlin Duvarı yıkıldığından beri ülkenin Avrupa’ya karşı sürdürdüğü yaklaşımdan farklı değildir: Özgür, müreffeh, barışçıl ve huzurlu, güvenli ve birlik halinde bir bölgenin varlığını desteklemek.

Demokrasi

Demokratik değerlere kolektif bir bağlılık Soğuk Savaş süresince Amerikan ve Müttefik Bloğu siyasasının temel ideolojik yapıtaşlarından biri olmuştur. Günümüzde bu siyasa hâlâ Amerikan Dış Politikası’nın Karadeniz ülkelerine karşı yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Kalıcı ve güçlü demokrasiye sahip Türkiye ve Yunanistan’a, bugün Romanya ve Bulgaristan da katılmıştır. Ukrayna ve Gürcistan, 2003’te Pembe (Rose) devrim ve 2004-2005’te gerçekleşen Turuncu (Orange) devrimler ile görüldüğü üzere katılımcı demokrasi inşası yolunda büyük yol kat etmişlerdir. Bölgedeki diğer ülkeler de yeni kurumlarıyla birlikte dönüşerek toplumlarını yeniden inşa etmektedirler. ABD, bölgedeki bir demokratik ülkeler topluluğunun

oluşmasındaki bu temayülün daha da gelişmesini kuvvetle teşvik etmektedir. Böyle bir temayüldeki özgürlüğün temelinde açık ve serbest siyasi sistemler, özgür ve adil seçimler, aktif ve bağımsız medya, güçlü sivil toplum ve aktörler arası karşılıklı saygı, keyfi hareket etmeyen ve dürüst hükümetler ve vatandaşlar ve onlara ait özgür kurumların hukuka riayeti yatar.

Bu ayın başlarında Bükreş'te düzenlenen Karadeniz Forumu'nda ABD Milli Güvenlik Danışman (Müsteşar) Yardımcısı Crouch, Karadeniz Mutabakatı (The Black Sea Trust) olarak adlandırılan yeni bir resmi-sivil ortaklık girişimine katılma niyetini açıkladı. Bu bünye, bütün bölgede sınırlar arası işbirliği, sivil katılım, demokratik yönetim ve hukukun üstünlüğü konularındaki programlara maddi destek sağlayacaktır. Alman Marshall Fonu, Romen Hükümeti ve diğer bağışçılarla ortak bir şekilde, ABD bu yıl bu girişime önemli ölçüde finansal katkı sağlamayı planlamaktadır.

Refah

Altmış yıldır açık ve serbest pazarlar, artan Avrupa refahının temeli olmuştur. Önümüzdeki yıllarda da pazar ekonomisi, serbest ve açık ticarete ve yatırıma dayalı rejimler ve serbest piyasayı kalıcı kılıp güçlendiren, hukukun etkili bir şekildeki üstünlüğü prensibi, Karadeniz coğrafyasındaki refahı geliştirmek için en önemli unsurlar olacaktır. Amerikan Hükümeti bu coğrafyada daha dürüst mahkemeler, daha öngörülebilir karar alma mekanizmaları, kolaylaştırılmış kurallar bulunan rejimler ve yerli-yabancı yatırımcılara adil muameleyi teşvik etmektedir.

Tatbiki projelerde işbirliği, bu bölgedeki genişletilmiş işbirliği ve bölgenin dünyanın geri kalanıyla olan işbirliği için birçok kapılar açma potansiyeline sahiptir. Etrafıyla birlikte ele alındığında Karadeniz coğrafyası dünyanın da belki de en büyük yeni petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan alanıdır. Coğrafyası bölgeye ve Karadeniz'e uluslararası piyasaya enerji naklinde kilit bir koridor vasfı vermektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Güney Kafkasya petrol boru hattının inşası çok önemli icraatlardır. Tasarlanan Nabucco boru hattı da bir diğer önemli büyük başarı olacaktır. Bunlar ve diğer çoklu boru hatları, rekabeti artıracak, küresel enerji arzını güçlendirecek ve enerji üreticisi, nakilcisi ve tüketicisi ülkelerin refahını artıracaktır.

Türk Boğazları da bu bağlamda, en azından boru hatları kadar önemlidir ve boğazların sadece petrol için önemi yoktur. Değişik ölçülerde ve değişik amaçlarla kullanılan yaklaşık 45,000 gemi her yıl boğazlardan geçmektedir. ABD gemilerin boğazlardan güvenli geçişini sağlamak hususunda gösterilen her türlü resmi ve özel çabayı ve boğazları kullanmadan nakil yapılabilecek ticari açıdan elverişli alternatif hatların geliştirilmesi çabalarını desteklemektedir.

Barış ve İstikrar

Demokratik değerler ve refah, her yerde barış ve istikrar sayesinde kalıcı olur ve Karadeniz coğrafyası için de bu geçerlidir. Belki de bölgedeki son gelişmelerle ortaya çıkan bazı ilerlemeler bu açıdan değerlendirilmelidir. Karadeniz suları çok uzun zamandır deniz savaşlarına tanık olmuyor. Ermenistan ve Azerbaycan birbiriyle savaşmıyor, ateşkes hala sürüyor. Transnistria, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarında bölgelerde hala yüksek tansiyon olmasına rağmen, bu bölgeler sıcak çatışma alanları değiller. Ancak yine de buralarda sorunların şu an için dondurulmuş bir durumda olması bile iyi bir şey değil. Buralardaki sorunlar, güvenliği, refahı, demokrasi ve özgürlüğü tehdit ediyor. Sorunlar organize suçları, silah ticaretini, uyuşturucu trafiğini ve diğer sorunları artırıyor. Ayrıca nefret ve güvensizliğin de sürmesine neden oluyor. Dünyanın geri kalanı ileriye doğru atılımlar atarken bu bölgelerde birçok insan XXI. yüzyılı değil de daha çok Sovyetler Birliği zamanını ilgilendiren modası geçmiş düşmanlıklara takılıp kalıyor.

Diğer ülkeler ve Amerikan arabulucularının, bilhassa OSCE tarafından görevlendirilmiş olanların, uluslararası ilkelere bağlı olarak ve uzlaşma realitesini güdecek şekilde, pratik, kalıcı ve adil çözümler geliştirme yolundaki faaliyetlerine büyük önem addediyoruz.

Güvenlik

Barış ve istikrar güvenliği teşvik eden politikaların mahsulüdür. XXI. yüzyılda kadim güvenlik kaygıları gün geçtikçe güncelliğini yitirmiş politikalar haline gelmektedir. Ancak bu bağlamda Karadeniz, teröristler, silah ve insan kaçakçıları, uyuşturucu kaçakçıları ve diğer kaçakçılar için iştah açan bir hedef olarak görülmektedir. Diğer ülkelerin yanı sıra, başta

Türkiye olmak üzere Karadeniz ülkeleri, bireysel ve ortak olarak kendilerinin ve bölgelerinin karasularını, limanlarını ve sınırlarının güvenliğini artırma ihtiyacına odaklanmaktadır.

Amerikan Hükümeti'nin Karadeniz güvenliğine yaklaşımı iki önemli gerçeği göz önüne almaktadır. Birincisi, ABD'nin Karadeniz'e kıyısı yoktur ve bu gerçek de ülkenin neler yapabileceğini ve bunları nasıl yapabileceğini birebir etkilemektedir. İkincisi, ABD Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye'nin elli yılı aşkın süredir ve hemen hemen on yıldır da Romanya ve Bulgaristan'ın müttefikidir. Türkiye'nin NATO'ya katıldığı 1952'den itibaren ABD'nin Karadeniz'de varlığı söz konusudur. Amerikan perspektifine göre NATO şu an olduğu gibi gelecekte de, Karadeniz Coğrafyası'nı da içeren Avrupa-Atlantik Coğrafyası'nın temel ve üstün nitelikli güvenlik kaynağı olmaya devam edecektir. Daha şimdiden NATO, Karadeniz'e kıyısı olan NATO üyesi olmayan ülkelerle kurmuş olduğu diyalog mekanizmalarıyla bir rol oynamaktadır. Bu rol, NATO-Rusya Konseyi, NATO-Ukrayna Komisyonu, Barış Ortaklığı ve Gürcistan ile kurulması beklenen yoğunlaştırılmış diyalog vesilesiyle bölgedeki bütün ülkelerle olan irtibatı da içermektedir. Bölgeye doğrudan müdahaleden uzak olmakla birlikte, müttefikleri ve dost ülkelerle olan çalışmaları sayesinde ABD, bu ülkelerin rahat hareket ettiği çerçevelerde güvenlik ve işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Karadeniz güvenliğinden bahseden hiçbir forum Türkiye, bölge ülkeleri, ABD ve diğer birçok ülke için açıkça önemli olan Montrö Sözleşmesi'nden bahsetmeden geçemez. Amerikan Hükümeti Sözleşmeye tüm vecheleriyle itibar etmektedir. Amerikan gemileri bu sözleşmenin şartları altında düzenli olarak boğazlardan geçmektedir. Gemiler birçok Karadeniz limanına uğramakta ve bu ziyaretler ortak güvenlik hususları için büyük önem arz eden askeri ilişkilerin inşasında önemli bir kanal olma görevini ifa etmektedir. ABD Karadeniz'de daimi bir mevcudiyet peşinde olmamakla birlikte, müttefikleri ve dostları kanalıyla bütün bölgede güvenlik ve işbirliğini kalıcı hale getirip güçlendirme amacına kendini adanmıştır.

Entegrasyon

Başta belirttiğim üzere, bütünlük halindeki ve özgür bir Karadeniz coğrafyası Amerikan politikasını özetleyen örnek bir şemsiye ilke olarak görülebilir. Bu bağlamda, 'bütünlük' konusu entegrasyon konusunda ortak ve uyumlu çabalar gerektirmektedir. Bölgesel entegrasyon demokratik temayülleri, serbest piyasanın gelişmesini ve refahı, barış ve istikrarı, ve güvenliği teşvik etmektedir.

Türkiye ve diğer ülkeler bölgesel güvenlik inisiyatiflerinin başlatılmasında önderlik eden roller oynamışlardır. 'BLACKSEAFOR' ve 'Karadeniz Uyumu' bu tarz inisiyatiflerin ürünüdür. 'BLACKSEAFOR' bölge ülkeleri donanmalarının düşmanlıkları bir kenara bırakarak karşılıklı güven, şeffaflık ve pratik işbirliği hususlarında bölge ülkeleri arasında önemli bir vasuta olmuştur. Romanya'nın girişimiyle bir Karadeniz Forumu'nun düzenlenmesi de ileriye yönelik önemli bir adımdır.

Yine belirtildiği üzere, enerji ve ticaret politikalarının geliştirilmesi, entegrasyon için diğer bir önemli faktördür. Fakat gerçek iktisâdi işbirliği, herhangi bir mal veya ürünün nakli için yapılan ortak düzenlemelerden daha çok şey ifade eder. Karadeniz'in suları bütün coğrafyayı bir arada tutan adeta bir zambak gibidir. Fakat maalesef görünen o ki, şu an Karadeniz tam anlamıyla bir entegrasyon mahallinden veya ticaret için elverişli bir otobandan daha çok ticaret ve yatırımların önünde bir engeldir. Ticaret ve yatırımın önündeki engeller şu an için hayli önemlidir.

Bölge ülkeleri bu engellerin üstesinden gelmek üzere 1992'de Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü kurdular. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), ekonomik refah ve işbirliğini ilerletmek için özgün bir şekilde konumlandırılmıştır. ABD yakın zamanda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde gözlemci statüsünü kazanmıştır ve üye ülkelerin organizasyonu canlandırma ve yeniden güçlendirme çabalarının desteklenmesinde isteklidir. ABD, hâlihazırdaki Rusya tarafından ifa olunan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü başkanlığının, liman güvenliği, otoyol sistemleri, enerji ve elektrik iletimi, telekomünikasyon, bilim, teknik, salgın hastalıklar, terör ve organize suçlar gibi konulara yönelik sonuç odaklı işbirliği aktivitelerine eğilmesini gayet olumlu karşılamaktadır.

Rusya'nın bu sonuca odaklı güdümü daha çok incelendiğinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün engelleri ortadan kaldırmak ve etkili işbirliğini ilerletmek yolunda Uzak Doğu'daki emsali, (APEC) Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü dikkate alması gerekebilir. Örneğin, APEC'in Ticaret Forumu, şirketlerin ticaret ve yatırıma engel teşkil ettiğine inandıkları hususları hükümetlerin merceği altına getirmekteki çabalarında etkili bir platform olmuştur. APEC, bölgedeki ülkeler arasında gümrük prosedürlerinin basitleştirilmesi ve eşgüdümlü hale getirilmesi, sistem ve standartlar, hukukun uygulanmasında işbirliği, altyapı ve ihraç, ithal, sınır ötesi yatırım ve işadamları, turistler ve diğer insanların seyahatleri hususlarına epeyce katkı sağlayacak biçimde eğilmiştir.

Karadeniz için parlak bir gelecek ummak zor bir hayal değildir. Bu kolaylıkla ulaşılabilecek bir hedeftir. Ancak, bu hedefe varmak hükümetlerin, sivil liderlerin ve iş dünyasının bütün seviyelerde sıkı çalışması ve işbirliğine bağlıdır. Ülkeler, mevzubahis sorunların üstesinden gelmek için harekete geçtiğinde ABD de üzerine düşen rolün gereğini yerine getirecektir.”

Sonuç

Gerek soğuk savaştan günümüze ABD'nin Dünya politikasına yönelik hamleleri tarihsel bir perspektif ile değerlendirildiğinde ve gerekse Karadeniz jeopolitiğini iyi bilen Amerikan Büyükelçisi'nin sözleri ışığında, ABD'nin bu yeni dönemde, özelde Karadeniz coğrafyasındaki siyasi, askeri ve ekonomik gücünü kullanarak, genelde Avrasya hususundaki politikasıyla, bir taraftan terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, uyuşturucu, kara para ve insan ticaretinin önlenmesi, zayıf devletlerin kontrol altında tutulması gibi stratejilerini uygulamakta, diğer taraftan da yakın gelecekte, Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynaklarının ve geçiş güzergâhlarının bulunduğu Hazar Havzası'nı ve Kafkasya'yı kontrol etmek arzusunda olduğunu söylemek, abartılı bir öngörü olmayacaktır. ABD Hükümetleri, Bush doktrininden günümüze de bu amaçla, ABD ile birlikte AB, Rusya, Çin ve Hindistan'ın stratejik etkileşim içerisinde olduğu Avrasya coğrafyasını, süper güç olmanın bir gereği olarak siyasi ve ekonomik hegemonyası altına almak, bu ülkeleri çevrelemek, istikrarsızlık kaynağı olan Orta Doğu ve Orta Asya bölgesine giden stratejik yolları ele geçirmek ve ABD çıkarları doğrultusunda şekillendirmek için harekete geçmiştir. Bu

doğrultuda Ukrayna ve Gürcistan'ı da NATO şemsiyesi altına almak isteyen ABD'nin, Rusya'nın Gürcistan'a saldırısını müteakip, 2008 Eylül'ünde Karadeniz'de gerçekleştirdiği 'Çakıl Taşı' isimli tatbikat bu stratejinin su yüzüne çıkışında önemli bir noktadır. Zira tatbikata ABD ile birlikte Macaristan, Romanya, Litvanya, Letonya, İsveç ve Ukrayna'da katılmıştır. Türkiye ve Bulgaristan'ın katılmadığı bu tatbikat ile ABD Karadeniz'in uluslararasılığını ve bölgede Rusya'nın hegemonyasına karşı NATO'nun varlığını vurgulamaya çalışırken aynı zamanda Türkiye'nin de Karadeniz coğrafyasının önemli bir aktörü olmasından rahatsızlık duyduğu düşünülebilir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri ister Cumhuriyetçi ister Demokrat Başkanlar tarafından idare olunsun dış politikasında değişmez kırmızı çizgiler vardır ve her alanda öncelik Amerikan çıkarlarıdır. Büyük devlet olmanın gereği olarak uzun vadeli politikalar üreten ABD'nin Karadeniz bölgesine yönelik ilgisinin artarak devam edeceğini, kısa süre önce Türkiye'ye atanan yeni ABD Büyükelçisi John Bass'ın özgeçmişinden de anlamak mümkündür. Zira Bass, Türkiye'den önce yine bir bölge ülkesi olan Gürcistan'da görev yapmıştır. Nitekim Bass'ın sıradan bir büyükelçi olmadığı ve Karadeniz coğrafyasına olan ilgisi 'Wikileaks' belgelerinde açıkça görülmektedir. John Bass, 2009'da Gürcistan'da ABD Büyükelçisi olarak görev yaptığı sırada, Washington'a gönderdiği şifreli telgrafta, Fransa'nın Rus Donanması'na satmaya hazırlandığı 'Mistral' diye adlandırılan helikopter taşıyabilen amfibi muharip sınıf çıkarma gemilerinin, Karadeniz'deki istikrarı bozabileceğine dair Obama yönetimini uyararak, bu satışın iptal edilmesi veya en azından Rusya'ya bu gemileri Karadeniz'de kullanmaması şartı konulmasını tavsiye etmektedir. Büyükelçi: *"Bu satış hâlihazırda Rusya'nın uyması gereken ateşkes taahhütlerini neredeyse imkânsız kılacak ve Karadeniz bölgesindeki potansiyel silahlanmayı artırarak istikrarı tehlikeye sokacaktır"* şeklindeki sözleri ile uyarılmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalesi nedeniyle ve NATO baskısı neticesinde Fransa'nın daha Eylül ayı başlarında askıya aldığı bu satışı John Bass'ın yıllar önce ABD'ye bildirdiği anlaşılmaktadır. Oysaki antlaşmaya göre gemilerden 'Vladivostok' adı verilen ilki geçen ay, 'Sivastopol' isimli diğer gemi ise 2015 sonunda teslim edilecekti. Rusya, gemiler için Fransa'ya 1,2 milyar Euro ödemedi bulunmuştu. Hatta 'Vladivostok' mürettebatı Fransa'da eğitimden geçirilmişti. NATO müttefikleri tarafından Ukrayna

krizinin yaşandığı bir dönemde Rusya'ya silah sevkiyatı yaptığı için eleştirilen Fransa, anlaşmanın gereğinin yerine getirileceğini duyurmuştu. Ancak ABD'nin girişimleri neticesinde Paris, bu konuda geri adım attı ve Fransa Cumhurbaşkanlığı'ndan yapılan açıklamada, Ukrayna'daki durumun ciddiyetine dikkat çekilerek, 'Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerinin Avrupa'nın güvenliğinin temellerini ihlal ettiği' vurgulandı. Tabi ABD'nin Fransa ile müzakerelerini yürüten heyetin başında ABD Dış İşleri Bakanı Kerry'nin politik danışmanı sıfatıyla, Türkiye'nin çiçeği burnunda ABD Büyükelçi John Bass bulunmakta idi.

Netice itibarı ile Karadeniz jeopolitiğinde Amerikan faktörü geçmişten günümüze etkisi artarak devam etmektedir. Nitekim ABD milli çıkarları doğrultusunda bölgede bir Rus hegemonyasına izin vermemek için ellinden geleni yapacaktır. Türkiye'ye atadığı yeni Büyükelçi de bunun bir göstergesidir. Bütün bu bilgiler ışığında burada sorulması gereken asıl soru, Türkiye'nin 'Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde' uluslararası bir aktör mü? yoksa ABD'nin dublörü mü? olacağıdır.

Kaynakça

- Alkan, A. (2006), *21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Armaoğlu, F. (2000), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Cilt: I, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Gerger, H. (1980), *Soğuk Savaştan Yumuşamaya*, Ankara: Işık Yayıncılık.
- Gürün, K. (1983), *Dış ilişkiler ve Türk Politikası*, Ankara: S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu.
- Hook, W.S. ve Spainer, J. (2014), *Amerikan Dış Politikası*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kalaitzidis, A. ve Streich, W.G. (2011), *U.S. Foreign Policy*, California: ABC-CLIO Pres.
- Kandemir, E. (2008), *Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karaman, O. (2006), *Karadeniz'de Güvenlik Sorunu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nation, R.C. (Kasım 2007), "U.S. Interests in the New Eurasia", Strategic Studies Institute.-Ed. Alexander Star, (2011), *Open Secrets: WikiLeaks, War and American Diplomacy*, New York: the New York Times Pres.
- Tarakçı, N. (2010), *Amerikan İmparatorluğu Gölgesindeki Türkiye*, İstanbul: Truva Yayınları.
- Tukin, C. (1999), *Boğazlar Meselesi*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Yel, S. (2009), *Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yılmaz, S. (2007), "Karadeniz'de Değişen Dengeler ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 15, 45-66.
- Yeşilmen, Nezir: <http://www.egedebugun-gazetesi.com/yazar/obama-doktrini-yurtta-susmak-cihanda-susmak-978.html>
- Wilner, Michael: <http://www.jpost.com/International/Obama-outlines-doctrine-of-multilateralism-in-foreign-policy-speech-354647>
- Wilson, Ross: http://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_58.pdf
http://www.ari.org.tr/TR/wp-content/uploads/2013/11/9_guvenlik_konferansi_programi.pdf
<http://www.pressmedya.com/avrupa/18538/rusyaya-savas-gemisi-satisi-durduruldu.html>